

Karol Jasiński

XIII Dni Interdyscyplinarne, "Mózg – umysł – dusza. Teologia, filozofia i nauki empiryczne w sporze o adekwatną antropologię" (12–13 listopada 2012)

Studia Warmińskie 50, 319-324

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

XIII Dni Interdyscyplinarne, *Mózg – umysł – dusza. Teologia, filozofia i nauki empiryczne w sporze o adekwatną antropologię* (12–13 listopada 2012)

Na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie 12 i 13 listopada 2012 r. odbyły się XIII Dni Interdyscyplinarne. Głównym ich organizatorem byli pracownicy Katedry Teologii Moralnej i Etyki WT UWM, a współorganizatorami członkowie Association of Bioethicists in Central Europe, Komitetu Nauk Teologicznych PAN, Zakładu Etyki, Bioetyki i Filozofii Przyrody WH UWM w Olsztynie, Zakładu Filozofii Chrześcijańskiej WT UAM w Poznaniu, Katedry Bioetyki i Etyki Społecznej WT UO w Opolu oraz Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej UPJPII w Krakowie. Celem spotkania było podjęcie refleksji nad naturą człowieka w obliczu różnych prób reducyjnego ujęcia osoby ludzkiej. Obrady były podzielone na trzy zasadnicze części: sesje plenarne, prace w grupach językowych (polskich i angielsko-niemieckiej) oraz dyskusje panelowe.

W pierwszym dniu konferencji, po słowach powitania dziekana WT UWM ks. prof. Piotra Duksy oraz abp. Wojciecha Ziemy, w problematykę obrad wprowadził główny ich organizator ks. prof. Marian Machinek. Następnie rozpoczęła się pierwsza seria wykładów. Prof. Marek Harat (WSK, Bydgoszcz) w swoim wystąpieniu *Neuromodulacja – możliwości wpływania na funkcje mózgu* zaprezentował sposoby leczenia za pomocą elektrycznej stymulacji pnia mózgu objawów niektórych chorób (zaburzenia ruchu, depresje, zaburzenia obsesyjno-kompulsywne, otyłość, uzależnienia od heroiny i alkoholu, agresja) oraz przedstawił normy moralne związane z powyższą metodą. Na mózg i jego różne funkcje jako niewystarczające warunki człowieczeństwa zwrócił uwagę prof. Wojciech Maksymowicz (UWM, Olsztyn) w referacie *Mózg – biologiczna podstawa człowieczeństwa*. Omówił też różne sposoby ingerencji w działanie mózgu. Podkreślił ponadto, że do bycia człowiekiem wydają się być niezbędne jeszcze inne struktury (dusza, umysł). S. prof. Barbara Chyrowicz (KUL, Lublin) w wykładzie pt. *Neuroetyka – wyzwanie XXI wieku?* zaprezentowała nową gałąź etyki, której powstanie związane jest z rozwojem nauk szczegółowych dotyczących funkcjonowania ludzkiego umysłu. Jej przedmiotem zainteresowania są normy etyczne, jakie winny być przestrzegane w badaniach układu nerwowego człowieka (etyka neuronauki) lub problem determinacji norm przez struktury nerwowe (neuronauka etyki).

W drugiej części sesji plenarnej jako pierwszy zabrał głos ks. dr Andrzej Jastrzębski (Angelicum, Rzym), który skoncentrował się w swoim wystąpieniu *Ograniczenia badań neuroobrazowych mózgu na nowoczesnych metodach*

obrazowania pracy mózgu (tomografia i rezonans), ukazaniu ich zalet i wad oraz założeń filozoficznych. Przedstawieniem poglądów kilkunastu filozofów dotyczących słabych stron badań Libeta w kontekście dyskusji między zwolennikami monizmu i dualizmu psychofizycznego zajął się dr Przemysław Strzyżyński (UAM, Poznań) w swoim wykładzie *Krytyka doświadczenia B. Libeta – analiza argumentacji w wybranych publikacjach z okresu 2000–1012*. Natomiast dr hab. Przemysław Gut (KUL, Lublin) w prelekcji *Neurofilozofia o wolnej woli i moralnej odpowiedzialności* omówił zasadnicze trudności kierowane przez przedstawicieli neurofilozofii przeciwko tradycyjnej koncepcji wolnej woli i moralnej odpowiedzialności, której istotnymi elementami są tezy o istnieniu władzy wolnej woli, braku pełnej determinacji przyczynowej oraz swobodnym wyborze działań przez człowieka.

W ramach pracy pierwszej grupy polskojęzycznej prof. Krzysztof Kościuszko (UWM, Olsztyn) w referacie *O transcendentalizmie oddziaływań zwrotnych* zaproponował nową wersję transcendentalizmu uwzględniającą współczesny stan nauki, filozofii i stanowiska niektórych myślicieli. Natomiast dr Piotr Markiewicz (UWM, Olsztyn) w odczycie *Homo neuropsychologicus. O znaczeniu utajonych procesów mentalnych* przeprowadził analizę relacji między procesami świadomymi i utajonymi oraz zaproponował eksplikację znaczenia tych ostatnich. Zasadniczym celem wystąpienia dr. Marka Olejniczaka (GUM, Gdańsk) *Skąd wiemy, że człowiek nie jest zwierzęciem? Antropologiczne założenia bioetyki* było wykazanie, że bez adekwatnej antropologii filozoficznej, tzn. uwzględniającej wszelkie fenomeny natury (cielesne, psychiczne i duchowe) niemożliwe jest uprawianie bioetyki jako nauki normatywnej. Dr Jarosław Babiński (UKSW, Warszawa) w wykładzie *Antropologia adekwatna jako współczesna teologiczna próba interpretacji człowieka* przypomniał poglądy Jana Pawła II na temat człowieka odwołujące się do paradygmatu personalistycznego i chrystologicznego. Ukazaniem pierwotności osoby jako rzeczywistości cielesno-duchowej, substancjalnej i mającej sens ponadhistoryczny, której istotę stanowi duchowość, wolność i inteligencja zajęła się mgr Katarzyna Głownia (UAM, Poznań) w przedłożeniu *Personalizm chrześcijański jako podstawa integralnego spojrzenia na osobę i jej struktury*. Dr Jarosław Sak (UM, Lublin) w referacie *Antropologiczne i aksjologiczne wymiary choroby we współczesnej filozofii medycyny* uświadomił słuchaczom zależność kategorii choroby od określonych założeń w zakresie teorii człowieka, epistemologii i aksjologii. Na interesujące zagadnienie relacji między religijnością i zdrowiem zwrócił uwagę dr Jakub Pawlikowski (UM, Lublin) w prelekcji *W zdrowym ciele zdrowy duch? O problemach metodologicznych w badaniach nad związkiem pomiędzy zdrowiem a religijnością*. Zajął się on

także kwestiami dotyczącymi definiowania pojęć religijności i duchowości, metodami ich pomiarów oraz wnioskowaniem przyczynowo-skutkowym pomiędzy religijnością a zdrowiem. Dr Karolina Kochończyk-Bonińska (UKSW, Warszawa) w wystąpieniu *Czy jesteśmy skazani na płęć? Kilka refleksji na podstawie antropologii Ojców Kościoła* podjęła zagadnienie tożsamości płciowej, które omawiane jest przez Ojców Kościoła w kontekście natury ludzkiej, protologii i eschatologii. Mgr Andrzej Gorlewski (UAM, Poznań) w odczycie *Sens „istnienia” duszy w zrjonalizowanej rzeczywistości współczesnego człowieka* zwrócił uwagę na współczesną marginalizację znaczenia duszy w strukturze człowieka w perspektywie nowożytnego racjonalizmu oraz konfliktu: transcendencja człowieka – rozum – dusza.

W ramach pracy drugiej polskiej grupy językowej dr Marta Przyszychowska (UKSW, Warszawa) w referacie *Ojcowie Greccy o tym, kto naprawdę jest człowiekiem – na przykładzie nauczania Grzegorza z Nyssy* ukazała istotę człowieka polegającą na jedności z Bogiem, a także zwróciła uwagę na problem osobowości zbiorowej, płciowości, materialności duszy, dualizmu oraz relacji między naturą i łaską w myśli jednego z najwybitniejszych Ojców Kapadockich. Kolejną próbę reinterpretacji myśli Arystotelesa ukazała dr Maria Urbańska-Bożek (SWPS, Sopot) w wystąpieniu *Metafizyka duszy i umysłu – próba reinterpretacji psychologii Arystotelesa inspirowana koncepcją intelektu w filozofii Aleksandra Boniniego*, który z jednej strony przejął zasadnicze kategorie Stagiryty (m.in. dusza, forma, intelekt), z drugiej natomiast dokonał ich modyfikacji (m.in. woluntaryzm). Kwestię interakcji między fenomenologią i nauką podjął dr hab. Andrzej Kapusta (UMCS, Lublin) w wykładzie *Kognitywistyka i fenomenologia: o wzajemnym produktywnym oświeceniu*, w którym po dokonaniu bliższej charakterystyki obu dziedzin zwrócił uwagę na konieczność interakcji między nimi prowadzącej do wzajemnych reinterpretacji. Mgr Franciszek Szpinda (KUL, Lublin) w referacie *Dusza nieśmiertelna a współczesna kosmologia: konflikt czy złudzenie?* skoncentrował się na zagadnieniu duszy w kontekście rzekomego konfliktu między nauką a religią oraz w perspektywie pojęcia człowieka i jego odniesienia do wieczności. Główne założenia antropologii Tomasa z Akwinu, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii relacji między duszą, jej władzami i ciałem oraz tło teologiczne tejże koncepcji zaprezentował o. dr Michał Mrozek (IT, Warszawa) w wystąpieniu *Jak św. Tomasz z Akwinu wyjaśnia relację między mózgiem, umysłem i duszą? Próba odpowiedzi na podstawie antropologii św. Tomasa zawartej w Traktacie o człowieku (Summa Theologiae I, q. 75-102)*. Na tle problematyki sądów mądrościowych i moralnych ks. prof. dr hab. Mirosław Mróz (UMK, Toruń) ukazał pojęcie głupoty jako braku prawego ukierunkowania oraz mechanizm jej powstania w odczycie *Czy głupota*

jest moralna? Uwagi na temat braków w procesie dojrzewania do pełni mądrości poczynione na kanwie kwestii *De stultitia* św. Tomasza z Akwinu. Istotny problem oceny stanu świadomości u chorych oraz ich status po przebytych uszkodzeniu mózgu i związanymi z nim dylematami moralnymi podjął dr Jacek Maria Norkowski OP (Angelicum, Rzym) w referacie *Możliwości oceny stanu świadomości u chorych z uszkodzeniem mózgu we współczesnej praktyce klinicznej i jej konsekwencje etyczne*. Natomiast dr Agnieszka Biegalska (UWM, Olsztyn) w wystąpieniu *Wola i wolność w myśli Williama Jamesa* zajęła się kwestią multidyscyplinarnego ujęcia woli w filozofii amerykańskiego pragmatysty, u którego stoi ona u podstaw jedności bytowej, poznania, organizowania ludzkiej świadomości oraz kształtowania każdego typu doświadczenia ludzkiego.

Pierwsze wystąpienie w angielsko-niemieckiej grupie językowej dotyczyło zagadnienia związku duszy z ciałem i różnych prób jego rozwiązania w religijnej myśli Platona, metafizycznej filozofii Arystotelesa oraz agnostycznym podejściu do tej kwestii Augustyna z Hippony, czego dokonał ks. prof. Stanisław Bafia (UWM, Olsztyn) w referacie *Leib, Seele und ihr gegenseitiges Verhältnis (Plato, Aristoteles, Augustinus)*. Kwestię istnienia i charakteru prawa naturalnego, jego stosunku do praw biologii oraz niebezpieczeństwa związanej z tym redukcji naturalistycznej podjął ks. dr hab. Tomasz Kraj (UPJPII, Kraków) w wystąpieniu *What is common between natural law and biology? Normative significance of biological principles*. Zwrócił on ponadto uwagę na kwestię moralnego zobowiązania prawidłowości biologicznych. Ks. prof. Ștefan Iloaie (Babeș Bolyai University, Cluj-Napoca/Romania) w wykładzie *The descent of mind into the heart. "The prayer of the heart" in the Eastern Christian Tradition or the meeting of man with God through the profound relationship between reason and heart*, wychodząc od tzw. modlitwy serca, zaproponował odkrycie zapomnianej relacji między rozumem i sercem polegającej na rezygnacji z dominacji tego pierwszego i skoncentrowanie się na poznaniu Boga i człowieka nie tyle za pomocą idei, ale raczej na bazie bezpośredniego doświadczenia o charakterze emocjonalnym. Mgr Ioan Beldean (BBU Cluj-Napoca/Romania) w odczycie *Theological reflections on anthropogenetical claims. Does genetics change theology?* podjął kwestię wpływu genetyki na teologię oraz zagadnienie ewentualnej komplementarności obu tych ujęć. Powołując się na *Manifest jedenastu wiodących neuronaukowców* ks. prof. Marian Machinek (UWM, Olsztyn) w prelekcji *Der Streit um den Menschen im Hintergrund der Errungenschaften der Neurowissenschaften* zwrócił uwagę na zawartą w nim naturalistyczną koncepcję człowieka jako wynik ewolucji oraz na problem kompetencji nauk przyrodniczych, które nie tylko badają materialne fakty, ale także formułują

hipotezy natury filozoficznej. Mgr Maria Nowina Konopka (UKSW, Warszawa) w odczycie *Nanotechnology and the meaning of man. Facts – Controversies – Perspectives* ukazała konsekwencje rozwoju nanotechnologii w wielu obszarach nauki i techniki oraz związane z nim zagrożenia natury moralnej i prawnej. Kolejną próbę reinterpretacji metafizyki Tomasza z Akwinu podjął mgr Mateusz Jarmużewski (Katholieke Universiteit Leuven/Belgium) w referacie *Thomas Aquinas' view on animal-human bound. Ontological and ethical consequences*, w którym ukazał jej zgodność z paradygmatem ewolucjonizmu oraz wynikające z takiego podejścia konsekwencje etyczne.

Sesję plenarną w drugim dniu konferencji otworzył wykład *Co pozostaje z człowieka po neurorewolucji?* prof. Krzysztofa Wieczorka (UŚ, Katowice), który podjął zagadnienie wolności człowieka oraz doświadczenia wartości w kontekście sporu między naturalistycznym redukcjonizmem a integralną wizją osoby. Następnie prof. Matthias Beck (Universität Wien) w prelekcji *Das Leib-Seele-Problem in seiner geschichtlichen Entwicklung und seine Relevanz für aktuelle Fragen der Neurowissenschaften* omówił szczegóły średniowiecznego i nowożytnego obrazu świata i człowieka, związane z nim różne koncepcje materii i ducha oraz współczesny naturalizm w ujęciu obu tych rzeczywistości. Różne modele antropologii (monistyczną, dualistyczną i trychotomiczną) w kontekście pism Pawła Apostoła przedstawił ks. dr hab. Andrzej Muszala (UPJPII, Kraków) w odczycie *Koncepcja człowieka według św. Pawła i jej implikacje dla bioetyki*. Opowiadając się po stronie ontologicznego monizmu ukazał on jego konsekwencje na terenie bioetyki w kwestii animacji, śmierci czy też natury cielesności. Prof. Józef Dębowski (UWM, Olsztyn) w referacie *Antropologia filozoficzna – inspiracje ingardenowskie dla współczesnych dyskusji z neuronaukami* podjął istotny problem tożsamości człowieka i natury ludzkiej jaźni. Podkreślił, że egzystencjalno- i formalnoontologiczne ustalenia Ingardena oraz zaproponowany przez niego katalog kategorii są dobrą pomocą w rozstrzygnięciu powyższego zagadnienia. Ostatnim prelegentem był ks. prof. Michał Drożdż (UPJP II, Kraków), który w wykładzie *Spór o człowieka – antropologia integralna wobec redukcjonizmu* zaprezentował projekt antropologii integralnej opartej na personalizmie Karola Wojtyły jako alternatywę wobec koncepcji człowieka wywodzących się z nurtów o proweniencji postmodernistycznej i naturalistycznej.

Bogactwo treści zawartej w referatach oraz dynamika dyskusji podczas XIII Dni Interdyscyplinarnych pokazały, jak ważną kwestią jest wypracowanie adekwatnej koncepcji człowieka i jak wiele jeszcze problemów domaga się podjęcia i znalezienia właściwego rozwiązania. Niewątpliwą zaletą konferencji była próba spojrzenia na ludzką kondycję ontyczną z punktu widzenia wielu dyscyplin naukowych (medycyny, fizyki, biologii, filozofii, teologii) oraz zainicjowanie dialogu

między ich przedstawicielami. Może warto, aby ogląd omówionych tu kwestii przyczynił się do konsolidacji wysiłków zmierzających do integralnej wizji człowieka ważnej w obliczu coraz to nowych wyzwań moralnych.

ks. Karol Jasiński
Olsztyn

Pięćsetlecie urodzin Marcina Kromera

Marcin Kromer urodził się w roku 1512 w Bieczu, w mieście położonym na południowy zachód od Rzeszowa. Nie znamyiennej daty jego urodzin. Przyпускаjemy, że przyszedł na świat w dniu swego patrona – św. Marcina, którego wspomnienie Kościół obchodzi 11 listopada¹.

Marcin Kromer pochodził ze spolonizowanej rodziny mieszczańskiej o niemieckich korzeniach. Kształcił się w Krakowie, a później w Padwie i w Bolonii, gdzie zdobył doktorat w zakresie prawa kanonicznego i rzymskiego. Po powrocie ze studiów pracował w kancelarii króla Zygmunta Starego i jego następcy Zygmunta Augusta. Od 1569 r. rządził diecezją warmińską jako jej administrator, a później koadiutor kard. Stanisława Hozjusza biskupa warmińskiego. Po śmierci Hozjusza, w 1579 r. Kromer został biskupem warmińskim. Zmarł w 1589 r. w Lidzbarku Warmińskim. Został pochowany w katedrze fromborskiej. Nie potrafimy dziś wskazać miejsca jego pochówku.

Marcin Kromer zasłużył się jako historiograf, polemista katolicki, autor mów na sejmach i synodach krajowych, prawodawca i mecenas².

W związku z pięćsetną rocznicą urodzin M. Kromera odbyło się w Lidzbarku Warmińskim (19 września 2012 r.) i w Olsztynie (20 września 2012 r.) seminarium naukowe poświęcone osobie i działalności tego wybitnego biskupa. Obchody rocznicowe inspirował następca w urzędzie bpa Marcina Kromera dr Wojciech Ziemia, arcybiskup metropolita warmiński.

Organizatorami sesji naukowej byli: prof. dr hab. Stanisław Achremczyk – dyrektor Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciech Kętrzyńskiego w Olsztynie,

¹ A. Szorc, *Marcin Kromer*, w: S. Achremczyk (red.), *Poczet Biskupów Warmińskich*, Olsztyn 2008, s. 169–182.

² Zob. M. Kromer, *Mowa na pogrzebie Zygmunta I oraz o Pochodzeniu i o dziejach Polaków księgi XXIX i XXX*, wstęp, przekład i opracowanie J. Starnawski, Olsztyn 1982; M. Kromer, *Historija prawdziwa o przygodzie żalostnej księżęcia finlandzkiego Jana i królowny polskiej Katarzyny*, oprac. J. Małek, wyd. II poprawione i uzupełnione, Olsztyn 1983; M. Kromer, *Polska czyli o położeniu, ludności, obyczajach, urzędach i sprawach publicznych Królestwa Polskiego księgi dwie*, przekład S. Kazikowski, wstęp i opracowanie R. Marchwiński, Olsztyn 1984; K. Kromer, *Rozmowy Dworzanina z Mniczem (1551–54)*, wydał J. Łoś, Kraków 1915.